

SNOVI ZA FROJDA

ARETÉ
IZDAVAČKA KUĆA

Naslov originala
Sheila Kohler
DREAMING FOR FREUD

Edicija U ruci

Za izdavača
Nina Gugleta

Glavna i odgovorna urednica
Nina Gugleta

Izvršna urednica
Ana Jovanović

Prevod
Irina Vujičić

Lektura
Jelena Janković

Korektura
Aleksandra Dunderski

Dizajn korica
Nina Mašina

Štamparija
Artprint Media, Novi Sad

Tiraž
1000 primeraka

Izdavač
Areté, Beograd, 2022

Copyright © 2014 by Sheila Kohler
Copyright za srpsko izdanje © Arete 2022

SNOVI ZA FROJDA

Šila Koler

prevod sa engleskog
Irina Vujičić

www.arette.rs

Za mog najboljeg – mog muža, Bila Takeru

Kako možemo da razlikujemo plesača od plesa?
~ Vilijam Batler Jejs

2. JANUAR 1901.

I

NAPUŠTEN

Sedi za stolom u svom kabinetu, puši cigaru. Kasno je i njegova porodica je već u krevetu, gde bi i on trebalo da bude, ali umesto toga, podiže i spušta egipatske, grčke i rimske statue pred sobom, kupljene uz izvesnu žrtvu i utoliko dragocenije. Počeo je da ih sakuplja ubrzo posle očeve smrti i nakon što je sanjao niz snova o Rimu, pre četiri godine, kao da ga je ožalošćenost poslala na put otkrića, da u podzemlju, koje je povezano sa samim počecima stvari, traga za sećanjima. Neodoljivo ga privlači taj svet antičkih stvari, voli da ih izučava, kupuje, premešta. Rukovanje tim malim, laganim predmetima deluje na njega neobično utešno – ponekad ih čak ponese sa sobom za sto tokom obedovanja – a noćas mu je naročito potrebna uteha, te ih nemirno nasumično premešta. Ne može da prestane da razmišlja o ovom slučaju.

Baš kada se činilo da lečenje odlično napreduje, baš dok je analizirao devojčine snove sa, kako je smatrao, velikim razumevanjem i stručnošću, baš kada je počeo da slama njen histerični otpor, devojka je, na njegovo zaprepašćenje, prekinula lečenje i odbila da dođe ponovo. Umakla mu je ta tana-na devojka, koja je došla kod njega u jesen prve godine novog veka, u njegovoj četrdeset četvrtoj godini.

Ostavila ga je samo sa delićem analize. Pošto nije imao dovoljno vremena, nije uspeo da istraži njen slučaj u

potpunosti i onako kako je želeo. S tupim bolom u srcu, razmišlja kako će, kao i sve druge na kraju krajeva, i pošto je toliko mlada, ta žena ostati mračni kontinent. Ponovo je doživeo neuspeh s pacijentom. Njegovi snovi da će otkriti blago zakopano u srži njene priče nisu se ostvarili. Čudno je uznemiren ovim naglim odlaskom, koji, svestan je, priziva uspomene na ranije i još bolnije rastanke. Poreklo sve te boli leži u prošlosti, zna on to.

Ugasi nedovršenu cigaru, ustane i počne da šetka po perzijskim ćilimima sa rukama iza leđa. Otkako njegova omiljena sestra, Roza, sa mužem i dvoje male dece, živi u stanu naspram njegovog, na drugom spratu, morao je da preseli svoj kabinet i prostorije za konsultacije u prizemlje.

Pogleda svoj prazan otoman prekriven mekim tepihom iz Smirne, i pomisli kako bi voleo da ispriča svom prijatelju Flisu o tome kako je devojka pobjegla, kako se nikada neće vratiti i ponovo leći tu. Nikada se više neće smestiti na velike, paperjaste jastuke kao da je glavna u ovoj kući. Uprkos svim njegovim nastojanjima da stvori utisak udobnosti, koliko god da je to moguće u ovim malim, skromnim sobama, ona ga je zauvek napustila. Ovo mesto u kojem je stvarao svoju porodicu deluje prazno; troje od njegovo šestoro dece rođeno je u ovoj kući – njegova najmlađa ćerka, Ana, ima pet godina.

Gledajući oko sebe po natrpanom enterijeru sa prigušenim osvetljenjem, seća se kako je u Parizu, pre petnaest godina, lebdeo kroz prostrane i elegantne sobe svog velikog učitelja Šarkoa, pod dejstvom kokaina. Ovde nema takvu eleganciju, kao ni utehu droge, ali ima svoje antičke statue i svoje knjige. Čitao je čuvenu Burkhartovu knjigu, *Civilizacija renesanse u Italiji*. Trudio se da svojim pacijentima pruži ohrabrujuću iluziju trajnosti, osećaj večnosti koji prošlost evocira, nešto što će odražavati čvrstinu tog brilijantnog, buržoaskog bečkog sveta, pa čak i čitavog nepreglednog carstva, s njegovim očito besmrtnim carem, prastarim Francom Jozefom, koji je

na prestolu već više od pedeset godina, otkad je zamenio svog maloumnog strica 1848. godine. To je stabilan svet, želi da veruje, gde je sve na svom mestu, svet bujne nauke i umetnosti; muzike, književnosti, pozorišta i slikarstva, svet u kojem njegov jevrejski narod igra istaknutu ulogu.

Godinama kasnije, razmišljaće o ironiji tih bednih pokušaja da stvori čvrst svet. Grčevito će se držati te iluzije sve do poslednjeg trenutka – sve dok njegovu rođenu ćerku Gestapo ne bude dvaput uhapsio i odveo od njega i držao je čitav dan – jer nije mogao da zamisli kako se raspada, naglo nestaje u novom veku. Iako u njegovom životu nije postojao ni trenutak kada nije bio svestan mržnje uperene prema sopstvenom narodu, ipak neće moći ni da zamisli u šta će se pretvoriti taj uređeni prostor. Kako može da zamisli patnju koja će se odvijati u ovoj buržoaskoj sobi, u sobi koju će širom sveta iznova i iznova kopirati analitičari u usponu u potrazi za legitimitetom?

Ovo što mu sada tako jasno prolazi mislima, predstava koja mu se neprestano vraća u tišini i samoći ovog kasnog časa, jeste njegova mlada pacijentkinja onakva kakvu ju je poslednji put video, kako maše visoko podignutim tankim belim rukama. Ona je devojka koja se izražajno služi rukama dok govori. Može da čuje zveckanje njenih zlatnih narukvica i vidi kako joj se krupne, blistave oči pune suzama dok stoji na vratima u beloj haljini – često nosi belo – i toplo stiska njegovu šaku u svojim. „Ponovo ću doći kod vas jednog dana, sigurna sam”, kaže mu, što on prihvata kao belu laž. U svakom slučaju, rešen je da je više nikada ne primi čak i ako stvarno bude htela da dođe. Glas joj podrhtava, duge trepavice spuštene su ka obrazima dok se pozdravlja i želi njemu i njegovoj porodici sve najbolje u novoj godini.

Ipak, čini mu se da je prekid analize njen čin osvete. Sigurno je shvatila koliko mu je njen slučaj postao bitan. Otpustila ga je, gorko razmišlja, bez ikakve najave, kao slugu,

ili, kad malo bolje razmisli, kao što je njegova voljena dadilja katolkinja onako naglo otpuštena zbog krađe. Ima osećaj kao da mu je ova devojka ukrala nešto dragoceno.

Sada mu je samo preostalo, uviđa dok šetka u tišini ovog kasnog časa, dok sneg tiho pada u dvorištu gde stoji usamljeni, visoki kesten, da zapiše svoje viđenje tog slučaja i tretmana. To će morati da bude *njegova* osveta. Odložiće važan rad o psihologiji svakodnevnog života. Zanemariće poglavlje o tome kako je zaboravio ime slikara Sinjorelija, i posvetiće se pisanju o ovom slučaju. Uz iznenadni nalet nade, shvata da može da okrene samu njegovu sažetost – dozvolila mu je da je leći samo tri meseca – u svoju korist. Obuzdaće ga kratak vremenski raspon i pomoći će mu da izgradi čitavu priču o procesu. Nije bio u stanju da opiše dužu i kompletniju analizu gospođe E. Iznenada uviđa da mu je, na neki način, zapravo učinila uslugu.

Javlja mu se obris ideje kako to da uradi: možda da ima pet delova, uz predgovor sa objašnjenjem i dva važna sna smeštena pri kraju, odmah pre postskriptuma.

Ponovo seda za sto, ostavlja svoje antičke statue sa strane, sklanja rukopis na kojem je radio i uzima prazan list papira. Piše kao u groznici. Ima potrebu da sve zapiše dok su detalji u njegovom umu još sveži. Želi da pokaže kako tumačenje snova razjašnjava čitavu analizu kao putokaz kroz ogroman otpor svih histerika. To će biti prekopotrebni nastavak njegove knjige o snovima kao i njegovih ranijih studija o histeriji. Dva sna koja mu je donela biće sve blago koje mu je potrebno.

Takođe, svestan je da treba da izrazi svoje misli napismeno, kako bi razumeo tu histeričnu devojku najbolje što može, kako bi je otkrio i sebi koliko i drugima, kako bi na papiru proživeo trenutke koje je proveo s njom uprkos njenoj neotesanosti i neposlušnosti. Iako nikada nije beležio njihove susrete, osim njenih snova, koje jeste zapisao – što je i najvažniji deo analize – ima svoje noćne beleške i zapamtio je većinu

toga što je rekla, od reči do reči. Odzvanja mu u umu. Štaviše, često uhvati sebe kako naglas ponavlja nešto od onoga što je *on* njoj rekao, svestan da mu se usne pomeraju.

„Zašto mi ne biste verovali? Ja imam poverenja u vas da ćete mi reći istinu”, kaže naglas. „Kako možete biti sigurni da nismo?“, ponovi poslednje reči koje joj je rekao. S četrdeset četiri godine, veruje da još uvek ima dobro pamćenje, iako nije onakvo kakvo je bilo kada je bio adolescent i mogao na pamet da nauči mnogo stranica teksta.

Uprkos žurbi da zabeleži analizu, piše pažljivo, silovitim i veoma zanimljivim stilom, svestan je. Ima dar da pređe neposredno sa iskustva na reč. Uvek je jasno video stvari, znao je kako da dočara ono što je suštinsko i da to razumljivo i ubedljivo predstavi čitaocu. Mnogo je naučio od svog francuskog učitelja, Šarkoa. Ume da pojednostavi i razjasni.

Trenutno se ne pita ko će čitati ovaj opis, čak ni da li će njegov voljeni Flis, njegov Drugi, pristati da napiše kritiku, kao što je napisao za njegovu knjigu o snovima. Iako zna da nije moguće da piše bez nade da će ipak imati nekakvu publiku, sada piše za sebe isto koliko za svoje buduće čitaoce. Piše iz želje da ovekoveči tu pametnu devojkicu, da razume njihovu interakciju, da je uhvati u ovom noćnom miru, da je zauvek poseduje putem pisane reči. Veruje da će je buduća pokolenja poznavati samo kroz njegovo viđenje.

Naravno, moraće da joj promeni ime, i odmah mu na pamet padne savršeno ime, kao da ga je čekalo. To je ime koje su koristili za služavku njegove sestre, pošto je njeno pravo ime, Roza, dovelo do konfuzije između gospodarice i služavke. Ona će dobiti ulogu slugice, a ne on. Blago je svestan da je to takođe ime bespomoćne mlade neveste iz voljenog romana njegovog omiljenog engleskog pisca, kao i ime iz predstave koju je jednom gledao u Parizu, o rimskoj carici, veoma moćnoj i intrigantnoj ženi. Takođe zna da je to i ime žene koja je otvorila kutiju i oslobodila sva zla u ovaj svet.

Maskiraće i mesta gde je živela kao i ljude koje je poznavala. Prikriće njenu priču taman dovoljno, i to sve u ime naučnog istraživanja, u ime istine.

Kad počne da gradi svoj opis, shvata da izmišlja tu devojkicu, da joj daje nov život i suštinu, dok objašnjava razloge njenih simptoma. Čini mu se da će, na kraju, ona pripadati *njemu*.

Nikada neće moći da pobije njegova tumačenja. Uprkos svojoj neobičnoj inteligenciji, samovolji i nepokornosti, uvek će biti njegova kreacija. Podariće besmrtnost njoj i daljoj naciji svojom brilijantnom analizom i ako, u budućnosti, bude saznala da je postala slavna, čini mu se da će se možda i ponositi njome. Ona je ponosita devojkica.

Koliko bi se drugih čitateljki moglo pronaći na ovim stranama? Koliko će histeričnih adolescentkinja videti svoje razotkrivene želje, svoje skinute maske? To će biti njegova osveta, ne samo ovoj jednoj živahnoj, lepoj, pametnoj devojkici koja se drznula da ga prezre, već svima njima s njihovim opasnim čarima. Biće to osveta svim njegovim neprijateljima, njegovim licemernim bečkim kolegama koje kude i njega i njegovu knjigu o snovima, koje odbijaju da vide istinu o onome što im tako jasno stoji pred očima.

OKTOBAR 1900.

II

OTAC I KĆER

Ona okleva na vrhu stepenica gledajući u svog oca koji stoji dole. Može da čuje zvuke ranog popodneva: žamor sluga u kuhinji koje peru suđe, zviždanje tužne bečke pesme dok se vrata kuhinje otvaraju i zatvaraju; kloparanje konjskih kopita po klizavoj, mokroj ulici. Miris šnicli visi u vazduhu. Njen otac se šepuri kao paun pred ogledalom sa zlatnim ramom u tamnom predvorju. Pokrije rukom usta i zevne pospano posle obilatog ručka, za razliku od nje koja nije pojela baš ništa jer, i pored njegovog podsticanja, nije mogla ni da takne tešku hranu u toj mračnoj trpezariji. On drži svoj sivi svileni šešir u ruci uvučenoj u rukavicu od jagnjeće kože, a drugom rukom gladi kosu unazad. Smatra ga elegantnim muškarcem mekog, skoro ženstvenog lica, kao da se tek naknadno setio da pusti tanke brkove. Prepoznaje blago istaknute uši koje je od njega nasledila i pita se šta li je još nasledila od njega.

On je tašt muškarac. Zna da ga svi smatraju zgodnim, naročito dame, osim, ironično, njegove supruge, koja je izgleda više zainteresovana za čišćenje kuće. Sve ostale dame vole njegovu gustu kestenjastu, blago kovrdžavu kosu, široko razmaknute tamnoplave oči, vitku, dečačku figuru. Svi komentarišu njegov šarm, inteligenciju i izraženu poslovnu sposobnost. Ona je imala sreće, i trebalo bi da bude vesela, a ne tužna, kako joj svi govore, zbog čega se samo još gore oseća.

Uprkos svim svojim prednostima, ne oseća se srećno dok u skupocenoj beloj haljini stoji tu držeći ruku na visoko uglučanoj ogradi na vrhu stepenica presvučenih zelenim tepihom. Zna da bi trebalo da bude zahvalna na obrazovanju koje je dobila: strani jezici, francuski, engleski, malo italijanskog, češki, koji njeni roditelji govore; vez; klavir; crtanje; časovi plesa, jahanje. Ali umesto toga, sa svojih sedamnaest godina, oseća se staro. Njena mladost i vitalnost već su nestali. Njeno mlado telo ju je izdalo. Oseća kao da iz svih njegovih šupljina curi gorčina. Telo joj jeca, i za to je kriv čovek koji stoji pred ogledalom: njen lažljivi, lažljivi otac! Ne može da podnese njegovu izveštačenost. Laže je. Svi to znaju. Ali on govori da *ona* laže. I niko se ne buni. Ta tišina u domaćinstvu je izluđuje.

Uvek će ga voleti – kako da ga ne voli, razmišlja dok ga gleda kako se sam sebi divi, kako okreće svoju veliku, lepu glavu da se pogleda u ogledalu sa strane, pod laskavim uglom podiže bradu s rupicom. Ali ipak je besna na njega. U ovom trenutku joj se čini da bi mogla da ispusti nešto teško tačno na njegovu glavu – koja, iz njene perspektive, izgleda preveliko za njegovo vitko telo – i da mu smrska lobanju na milion parčića. Mogla bi, i te kako!

Insistirao je na tome da ona poseti njegovog doktora. Kao da će joj to nekako pomoći! Pre nekoliko dana, za doručkom, dok je sama s njim sedela za stolom – njen brat već je bio otišao na fakultet, a majka se nije ni pojavila – obuzeo ju je napad kašlja. Spustio je *Di Fabel* – novine koje čita od prve do poslednje strane, sa svim naslovima o Hilsnerovoj aferi.¹

1 Uoči Uskrsa 1899. u šumi nadomak moravskog gradića Polna, ubijena je devetnaestogodišnja Anežka Hruzova. Odmah su počele da se šire optužbe da je devojka žrtva jevrejskog ritualnog zločina. Razbuktala su se srednjovekovna verovanja da Jevreji ubijaju nevine hrišćanke uoči svog praznika Pashe kako bi njihovu krv posvetili Bogu. Brzo je pronađen i ubica: dvadesetdvogodišnji mladić iz Polna, Leopold Hilsner, koji je, navodno, te noći viđen u blizini mesta zločina, a pritom je bio i Jevrejin. Osuđen je na smrt, ali je ugledni profesor praškog univerziteta i politički aktivista, budući predsednik Čehoslovačke, Tomaš Garig Masarik, istupio protiv te odluke i praznoverja, te je kasnije presuda preinačena u

Rekao je: „Moramo ovo da rešimo jednom zauvek.” Na trenutak je pomislila da misli na tu jadnu ubijenu katolkinju ili čak na sirotog, prostog Jevreja, Hilsnera, koji je optužen da je ubio tu devojkicu kako bi našao krv da napravi macu,² ali naravno da uopšte nije mislio na mržnju prema Jevrejima.

I pored svog neredovnog obrazovanja, ona zna sve o tome, kao što znaš o vatri koja neprestano tinja ispod površine, poluskrivena, ali izbija opasno i iznenađujuće u trenucima poput požara u očevoj tekstilnoj fabrici od pre nekoliko godina u Češkoj, ili uspona Luegera, tog spretnog čoveka koji je iskoristio progone Jevreja da se konačno dokopa titule gradonačelnika Beča, uprkos nastojanjima starog cara, ili čak pričama njenog brata o tome kakav je položaj jevrejskih studenata na fakultetu. To je sastavni deo nje – kao njena senka – tako da nema ni potrebe da se o tome govori. Uvek je živela s tim, kao sa delom grada, Praterom, kafeima. Ali njen otac, naravno, nije govorio o tome, već o kašlju svoje ćerke i njenim drugim boljkama.

„Ne razumem šta je s tobom. Imaš sve na svetu: svu teškom mukom stečenu sigurnost za koju čitavog života radim”, rekao je zamahujući rukom ka prepunom stolu, uglačanoj vitrini sa svom njenom blistavom srebrninom, ogledalu za čije ivice su zadenule pozivnice, plavim svilenim zavesama vezanim zlatnim konopcima, širokim plećima sluga koji se povlači u kuhinju noseći srebrni čajnik. „Nikada ni u čemu nisi oskudevala i, mada ne živimo ekstravagantno, uvek smo ti davali sve što želiš. Imala si otmenu francusku guvernantu da te nauči svemu što te zanima, ženu koju si tvrdila da voliš, i koju smo otpustili kada si to tražila od nas. Šta bi još mogla poželeti? Zbog čega si toliko nesrećna? Šta to nedostaje u tvom mladom životu?”

doživotnu robiju. Hilsner je pušten na slobodu nakon devetnaest godina u zatvoru. (prim. prev)

² Beskvasni hleb koji Jevreji jedu za Pashu. (prim. prev)